

Legen Lukas Dobbelverk- Innledning

1. LUKAS-EVANGELIET OG APG – ET SAMMENHENGENDE VERK

Det er stor enighet i forskningen om at selv om Johannes-evangeliet har kommet inn mellom Lukas-evangeliet og Apostlenes Gjerninger (Apg) i den bibelske kanon, så er de et sammenhengende verk bestående av to bøker, fra samme forfatter til samme mottager(-e). Til sammen utgjør dette verket en fjerdedel av hele Det nye testamente.

Del to av verket, Apg, må ha blitt skrevet etter de siste hendelsene som beskrives i boken, altså Paulus sine to år i Roma (år 60 og 61). «To hele år levde Paulus i huset han hadde leid seg inn i, og han tok imot alle som kom til ham.» (vers 28,30). Siden det ikke skrives noe om Paulus død (ca år 65), skulle man kanskje tro at boken er skrevet og sendt før dette. Men en grundig gjennomgang av alle aspekter (Bruce 1990) tyder på at det ble skrevet i slutten av 70-tallet eller begynnelsen av 80-tallet.

2. FORFATTER

Ut fra innledningen av Lukas (1,1-4) og Apg (1,1-2), ser vi at Lukas og Apg er to bøker, skrevet av samme forfatter. Vers 1,2 i Lukas forteller oss at forfatteren selv ikke var et øyenvitne til det som skjedde, i hvert fall ikke i den første boken (fortellingen om Jesu liv og tjeneste før himmelfarten), «slik vi har fått det overlevert av dem som helt fra først av var øyenvitner og tjenere for Ordet.» Men det er tydelig at forfatteren ser på seg selv som en som har kunnskap nok om det som skjedde til å kunne «gå nøye gjennom alt fra begynnelsen av og skrive det ned i sammenheng». Videre ser vi at den samme forfatteren mener å kunne gjengi på en tilsvarende måte også det som skjedde videre med disiplene, apostlene, den første kirke og den første utbredelsen av Jesus-troen, siden han i første vers av Acta viser til sin første bok, og nå tydeligvis skriver en bok nummer to, til samme mottager. Men hvem er så forfatteren? Ertetiden har gitt den første boken hans navnet «Evangeliet etter Lukas», eller bare «Etter Lukas». Vi må derfor se etter en person ved navn Lukas blant de kristne i denne perioden. For å spisse søket mer inn, kan vi konstatere at forfatteren tydeligvis kjente Paulus, og periodevis var en del av kretsen rundt ham. Dette ser vi ut fra de delene av Apg som er skrevet i vi-form:

- 16, 10-17: I beretningen om Paulus andre misjonsreise (ca år 49-50), i Troas, etter at Paulus har hatt synet om å reise til Makedonia, går forfatteren plutselig over i vi-form, og blir med til Filippi, der Lydia og hennes hus blir døpt, og der Paulus konfronterer en spådomsånd i en slavekvinne, for så å bli arrestert sammen med sin nærmeste medarbeider Silas (forfatteren blir antagelig ikke arrestert, han slutter å skrive i vi-form etter arrestasjonen).
- 20,5 – 21,18: På Paulus tredje misjonsreise (ca år 56-57), slutter forfatteren og hans «vi»-følge seg til Paulus i Troas (samme by der han startet vi-formen forrige gang).

Forfatteren kom da fra Filippi (samme by som de var i da han sluttet å skrive i vi-form forrige gang), noe som kan bety at han har hatt tilhold der de 6-8 årene som har gått siden forrige vi-avsnitt. Nå følger forfatteren Paulus på resten av tredje misjonsreise, som ender i Jerusalem. Vi-sekvensen avsluttes med at de alle er sammen med Jakob og de eldste, og forteller om det som har skjedd på reisen. Med andre ord:

Forfatteren har hatt direkte kontakt med minst en av Jesu 12 disipler, altså Jakob (?).

- 27,1 – 28,16: Paulus er arrestert, forfatteren har brukt mye plass på å beskrive Paulus sine forsvarstaler og den rettslige prosessen i Jerusalem, og det er bestemt at han skal til Roma, siden han har anket til keiseren. Fra begynnelsen av reisen til Roma, med startsted Cæsarea, i september år 59, er forfatteren med i Paulus sitt reisefølge, og gir en detaljert reiseskildring. Siste gang forfatteren benytter «vi» i skildringen, er når de har kommet frem til Roma (februar/mars år 60), og Paulus blir innlosjert privat hos soldaten som har oppsyn med ham. Forfatteren bor antagelig ikke sammen med Paulus der, siden de siste 15 versene i boken ikke er skrevet i vi-form.

Ut fra alt dette ser det ut til at forfatteren av dobbeltverket Lukas/Apg har vært en nær medarbeider for en av Det nye testaments mest sentrale personer, Paulus, ved minst tre anledninger, over en tidsperiode på ca 10 år, og på mange forskjellige steder i den kjente verden. I tillegg ser det ut til at han har hatt nærkontakt med noen av øyevitnene til hendelsene i Lukas-evangeliet, altså noen av Jesu 12 disipler.

Et bibelsøk på navnet Lukas gir 3 treff, alle i brev som er skrevet i Paulus sitt navn.

- I Kolosserbrevet (skrevet ca år 60, når Paulus er i fangenskap i Roma), i slutten der Paulus overbringer hilsener til brevets mottagere fra dem rundt seg, vers 4,14, står det «Lukas, vår kjære lege, hilser dere».
- I Filemons brev (skrevet i samme periode som Kolosserbrevet) skriver Paulus i slutthilsenen at noen av hans medfanger og medarbeidere, inklusive Lukas, hilser til Filemon.
- I 2.Timoteusbrev, som ser ut til å være skrevet like før Paulus død (som antagelig fant sted ca år 65), skriver han i vers 4,11: «Bare Lukas er hos meg. Ta Markus med deg når du kommer» (Markus kan ha vært forfatteren av Markus-evangeliet).

Ut fra dette ser det ut til at den personen som skrev dobbeltverket, og som var sammen med Paulus på reisefot ved tre forskjellige anledninger (andre og tredje misjonsreise og reisen til Roma), ble værende trofast hos Paulus i hans fangenskap (som var et relativt mildt fangenskap med privilegier) som hans medarbeider helt frem til Paulus sin død, antagelig ca i år 65. Det ser ut til at han var en hedningkristen (altså ikke-jødisk) lege av fag, og bar navnet Lukas. Det er dette den kristne tradisjon opererer med, og bibelvitenskapen har ikke tilbakevist det så langt jeg kan se.

3. MOTTAGER

Lukas er den eneste evangelisten som gir en tydelig adresse til sin bok: «...og skrive det ned for deg i sammenheng, ærede Teofilos, så du kan vite at det er pålitelig, det du har fått opplæring i.» (vers 1,3-4). Og i starten av Apg nevnes den samme Teofilus igjen som adressat: «I min første bok, gode Teofilus, skrev jeg om alt det Jesus gjorde og lærte...»

(vers 1,1.). Vi vet ikke sikkert hvem Teofilus var, men muligens var han en romersk embedsmann og velgjører som i det minste interesserte seg positivt for kristendommen, men mer sannsynlig selv var en kristen. Han brukte antagelig sine ressurser for at Lukas og Apg ble avskrevet og utbredt. Det var vanlig praksis å dedikere verk til den personen som finansierte og administrerte spredningen av et verk. Det greske ordet for «ærede» som brukes i evangeliet benyttes forskjellige steder i Apg for å omtale offisielle og høytstående embedsmenn i en høflig form (for eksempel «den høyt ærede landshøvding Feliks» i vers 23,26, og «ærede Festus» i vers 26,25). Dette kan tyde på at Teofilus hadde et romersk embede, muligens av høy status. Navnet Teofilos betyr «kjær for Gud», noe som har skapt spekulasjoner om at navnet er symbolsk, og at dobbeltverket adresserer kristne lesere generelt. Men dette er kun spekulasjoner.

Verket skulle bli spredd til den kristne kirke på 80-tallet, for å bekrefte en lære som allerede var kjent og anerkjent i kirken. Leserne behersket gresk, og var i stand til å forstå de mange skrifthenvisningene i verket. Etter all sannsynlighet var de såkalte hedningkristne, altså ikke-jøder.

4. SIKTEMÅL

Lukas sitt mål er å fortelle en historie, og han er en begavet historieforteller. Han forteller en historie som strekker seg over 60 år, og fletter inn en rekke fortellinger underveis, som han fremfører på en mesterlig måte. Han bruker Markus-evangeliet aktivt som kilde, og også kilden som forskningen har gitt navnet Q (materiale som han deler med Matteus, men som ikke er å finne hos Markus), samt kilden forskningen kaller L (materiale som kun er å finne i Lukas-evangeliet). Han fletter Jesus-fortellingen sammen med fortellingen om den første kirke til en sammenhengende helhet, og er opptatt av å fortelle alt i den riktige rekkefølgen (Lukas 1,3). Han setter, som den eneste av evangelistene, fortellingen sin inn i en verdenshistorisk sammenheng, blant annet ved å vise til viktige historiske begivenheter og personer. Hensikten med dobbeltverket er ikke bare å forsvare den kristne bevegelse, men hele Guds verk i verden. Ved å vise at fortellingen om Jesus hadde sine røtter i fortellingen om Israel, forsikret Lukas sine hedningkristne lesere om at de kunne ha tillit til det de var opplært i. Han ble ikke motivert av en akutt, aktuell og avgrenset krise eller konflikt (som er tilfelle i forbindelse med noen av de andre skrivene i NT), men av selve eksistensen av kirken, en messianske sekt i en hedensk verden.

5. INNDELING

DEL 1 – JESUS SINE GJERNINGER (Lukas-evangeliet)

1. Johannes og Jesus - fødsel og barndom (Lukas 1,1 – 2,52)

- Prolog (1,1-4)
- Løfter og svangerskap (1,5-56)
- Fødsler og barndom (1,57 – 2,52)

2. Profetene Johannes og Jesus (Lukas 3,1 – 8,56)

- Starten på Jesu gjerning (3,1 – 4,44)
- Jesus samler sine disipler (5,1 – 6,19)
- Sletteprekenen (6,20-49)
- Under og lignelser i Galilea (7,1 – 8,56)

3. Forberedelsen av et lederskap for folket (Lukas 9,1-50)

- De apostoliske oppgaver (9,1-17)
- Bekjennelse av Jesus som Messias (9,18-36)
- Hvem er rette etterfølgere (9,37-50)

4. Jesu ferd mot Jerusalem (Lukas 9,51 – 19,27)

- Vandring gjennom Galilea (9,52 – 11,54)
- Økende interesse for Jesus (12,1 – 14,35)
- Lignelser på vandringen videre (15,1 – 18,34)
- Jeriko (18,35 – 19,27)

5. Jesus i Jerusalem (Lukas 19,28 – 21,38)

- Jesu ankomst i byen (19,28-48)
- Jesu fullmakt versus de skriftlærde (20,1 – 21,4)
- Eskatologisk forkynnelse (21,5-38)

6. Jesu lidelse og død (Lukas 22,1 – 23,56)

- Den siste kvelden med disiplene (22,1-46)
- Jesus i fangenskap (22,47 – 23,25)
- Korsfestelse og død (23,26-56)

7. Jesu oppstandelse (Lukas 24,1-53)

- Jesus står opp (24,1-12)
- Jesus viser seg for disiplene (24,13-43)
- Oppdrag og avskjed (24,44-53)

DEL 2 – APOSTLENE SINE GJERNINGER

1. Kirkens fødsel (Apg 1,1 – 5,42)

- Introduksjon (1,1-26)
- Pinsedag (2,1-47)
- Helbredelse og forkynnelse (3,1 – 4,31)
- Fellesskap (4,32 – 5,11)
- Apostlene foran øverstepresten (5,12-42)

2. Forfølgelse og utbredelse (Apg 6,1 – 9,31)

- Stefanus (6,1 – 8,1)
- Filip (8,1-40)
- Paulus omvendelse (9,1-31)

3. Peters gjerninger – hedningene legges til kirken (Apg 9,32 – 12,24)

- Peter i det vestlige Palestina (9,32-43)
- Fortellingen om Kornelius (10,1-48)
- Peter forklarer seg i Jerusalem (11,1-18)
- Antiokia blir en kristen base (11,19-30)
- Herodes Agrippa I og kirken (12,1-24)

4. Paulus 1. misjonsreise, og Apostelmøtet i Jerusalem (Apg 12,25 – 15,35)

- Barnabas og Paulus (12,25 – 13,3)
- Kypros (13,4-12)
- Antiokia ved Pisidia (13,13-52)
- Ikonium, Lystra og Derbe (14,1-28)
- Apostelmøtet i Jerusalem (15,1-35)

5. Paulus 2. og 3. misjonsreise (Apg 15,36 – 21,16)

- Gjenbesøk til nylig plantede menigheter (15,36-16,5)
- Filippi, Tessalonika, Aten og Korint (16,6 - 18,17)
- 2.misjonsreise avsluttes, og 3.misjonsreise starter (18,18 -19,20)
- Opptøyene i Efesos (19,21-40)
- Avskjeder (20,1-38)
- Reisen til Jerusalem (21,1-16)

6. Paulus i Jerusalem og Cæsarea (Apg 21,17 – 26,32)

- Paulus blir arrestert i Jerusalem (21,17-40)
- Forsvarstaler (22,1 – 23,22)
- Til Cæsarea (23,23 – 25,12)
- Festus og Kong Agrippa (25,13 – 26,32)

7. Reisen til Roma (Apg 27,1 – 28,31)

- Reiseskildring (27,1 – 28,15)
- Paulus i Roma (28,16-31)

Kapitlenes titler: Lukas-evangeliet

- Lk 1: Maria blir gravid
- Lk 2: Jesus blir født
- Lk 3: Døperen Johannes står fram
- Lk 4: Jesus står frem i Nasaret og Kapernaum
- Lk 5: De første disiplene
- Lk 6: Sletteprekenen
- Lk 7: Jesus vitner om Døperen Johannes
- Lk 8: Under og lignelser i Galilea
- Lk 9: Forberedelsen av et lederskap
- Lk 10: Den barmhjertige samaritanen
- Lk 11: Oppgjør med skriftlærde og fariseere
- Lk 12: Om de siste tider
- Lk 13: Omvendelse og dom
- Lk 14: Jesus på besøk hos en fariseer
- Lk 15: Sønnen som kom hjem
- Lk 16: Lignelser om dommen
- Lk 17: Den takknemlige samaritanen
- Lk 18: På vei til Jeriko
- Lk 19: Jesus rir inn i Jerusalem
- Lk 20: Jesus konfronterer eliten i Jerusalem
- Lk 21: Jesus taler om de tider som skal komme
- Lk 22: Jesus blir arrestert
- Lk 23: Korsfestelse og død
- Lk 24: Oppstandelse fra de døde

Kapitlenes titler: Apostlenes gjerninger

- Apg 1: Mellom himmelfart og pinse
- Apg 2: Pinsedag og Den hellige ånd
- Apg 3: Peter helbreder og forkynner
- Apg 4: Peter og Johannes foran Rådet
- Apg 5: Apostlene foran Rådet igjen
- Apg 6: Diakontjenesten begynner
- Apg 7: Fortellingen om Stefanus
- Apg 8: Fortellingen om Filip
- Apg 9: Saulus møter Jesus ved Damaskus
- Apg 10: Peter og Kornelius
- Apg 11: En menighet etableres i Antiokia
- Apg 12: Herodes Agrippa forfølger kirken
- Apg 13: Paulus første misjonsreise starter
- Apg 14: På første misjonsreise i Lyakonia
- Apg 15: Apostelmøtet i Jerusalem
- Apg 16: Paulus i Filippi
- Apg 17: Talen på Areopagos
- Apg 18: Mellom andre og tredje misjonsreise
- Apg 19: Opptøyene i Efesos
- Apg 20: Paulus avslutter sin siste misjonsreise
- Apg 21: Paulus blir arrestert i Jerusalem
- Apg 22: Forsvarstale i Jerusalem
- Apg 23: Sammensvergelse mot Paulus
- Apg 24: Paulus i fangenskap hos Feliks
- Apg 25: Paulus i fangenskap hos Festus
- Apg 26: Forsvarstale foran kong Agrippa
- Apg 27: Sjøreisen og skipsforliset
- Apg 28: Paulus i Roma